

«The Last Swiss Holocaust Survivors»

Dar il pled a las ultimas perditgas dal temp dal holocaust ed a lur descendents

■ Sco stadi neutral superescha la Svizra la Segunda Guerra mundiala per gronda part senza subir donns. Tgi èn las surviventas ed ils survivents dal holocaust en Svizra? La gronda part dad els n'èn lezza giada betg burgais svizzers. Els vegnan plitost dal Reich tudestg u d'auters stadis europeics ed èn sco Gidieus pertutgads directamain da la persecuziun naziunalsocialistica. Insaquants survivan champs da concentraziun e d'exterminaziun, auters mitschan cun fugir u sa zuppar. Ils blers vegnan pir suenter la Segunda Guerra mundiala en Svizra.

Ch'i dat er en Svizra surviventas e survivents dal holocaust vegn conscient a la publicitad pir en connex cun la debatta da las facultads senza identitad e las retschertgas istoricas da la «cummissiun Bergier» la fin dals onns 1990.

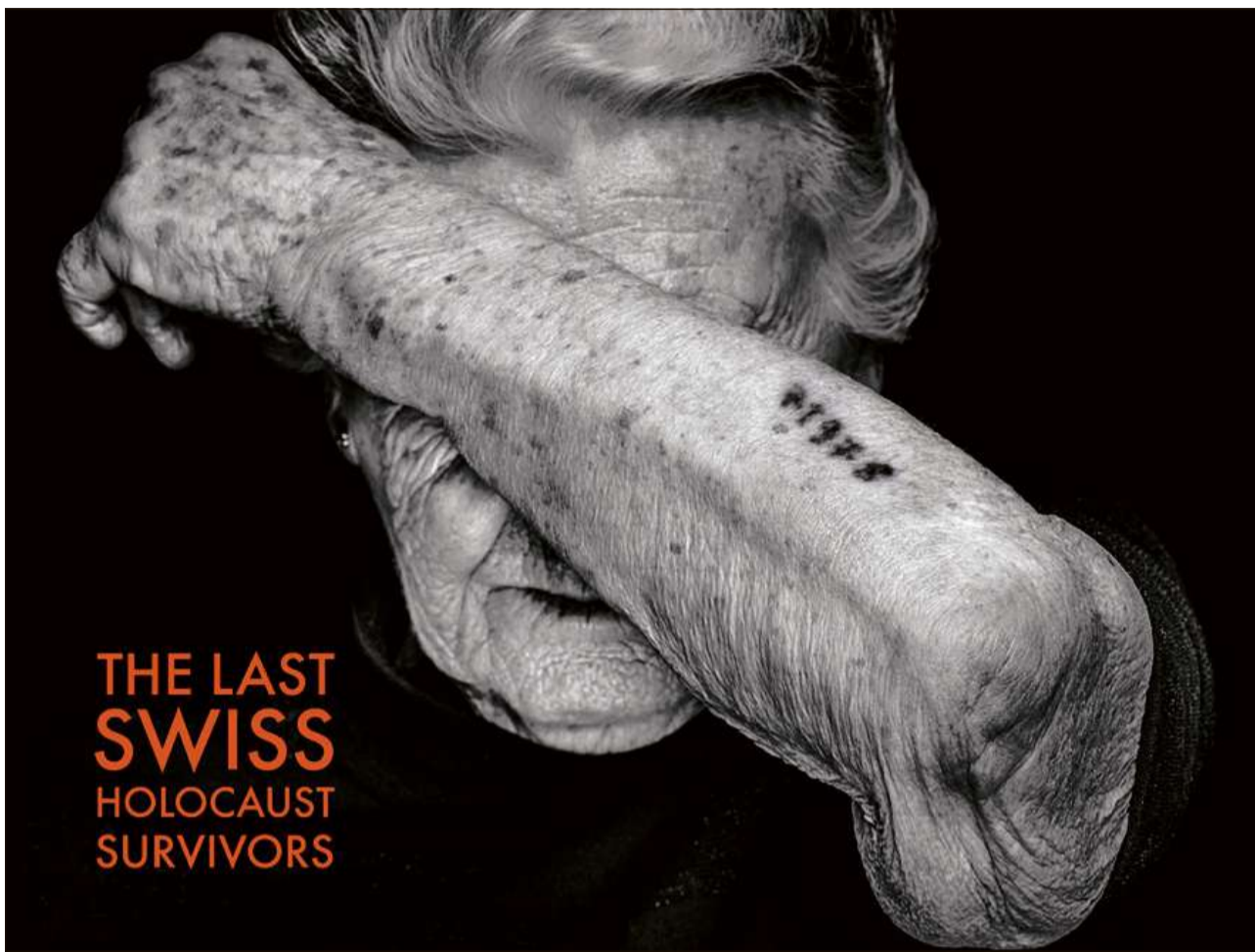
Ils onns 2017/2018 presidescha la Svizra l'International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). L'exposiziun «The Last Swiss Holocaust Survivors» dat il pled ad insaquantas da las ultimas perditgas dal temp dal holocaust ed a lur descendents.

Purtrets

Nina Weil
Nina Weil è naschida il 1932 a Klattau (oz en Tschechia), viva a Prag e vegn deportada il 1942 a Theresienstadt. Pli tard vegnan sia mamma Amalie ed ella ad Auschwitz. Ella ha dusedesch onns, cura che sia mamma (38) mora da la spussada e flaichezza. Nina Weil superescha ina seleziun dal medi dal champ da concentraziun Josef Mengele e surviva en in champ da lavur. Suenter la suppressiun da la Primavera da Prag survengnan ses um ed ella asil en Svizra. Ella è stada laboranta a l'ospital universitar da Turitg. *Lura han ins tetovà mai: 71978. Jau hai stuì bragir fitg. Betg pervi dal mal, na, pervi dal numer. Jau aveva pers mes num, jau era mo pli in numer. Mia mamma ha ditg: «Betg bragir, nagut n'è capità. Cura che nus vegnin a chasa, frequentas ti la scola da sautar e survegnis in grond bratschlet, per che nagin na vesia il numer.» Jau n'hai mai frequentà la scola da sautar e mai survegnì in bratschlet.*

Fishel Rabinowicz

Fishel Rabinowicz è naschì il 1924 a Sosnowiec en Pologna. L'onni 1943 vegnan assassinads ad Auschwitz sia mamma Sara (42) e ses sis fragliuns Esther (16), Jacob (12), Frimetta (10), Benjamin (8), Mania (6) e Beracha (3). Ses frar Jeheskiel (18) mora en il champ da concentraziun Faulbrück. Ses bab Israel Josef (46) vegn sajettà giu en il champ da concentraziun Flossenbürg. Fishel Rabinowicz passenta quatter onns en il champ da concentraziun ed en differentes

Nina Weil: «Lura han ins tetovà mai: 71978.» Pagina d'entrada dal portal www.last-swiss-holocaust-survivors.ch.

champs da lavur sfurzada e vegn deliberà a Buchenwald. L'onni 1947 vegn el cun ina grupp da survivents en Svizra per sa recrear. Fishel Rabinowicz resta en Svizra e daventa schefdecoratur d'in grond negozi en il Tessin. Dapi ch'è pensiunà elavura el sia biografia en maletgs grafics. Fishel Rabinowicz è vaiv ed ha in figl.

Vers la fin da la guerra era jau en in comando da lavur dal champ da concentraziun. Nus mettevan anc duas persunas. Co che jau hai dumagnà quai? Jau hai gi fortuna. Jau aveva chavels resch cotschens. Ils Tudestgs numnavan mai «Rotkopf». Jau hai survegnì la lavur pli leva.

Ivan Lefkovits

Ivan Lefkovits è naschì il 1937 a Prešov (oz en Slovachia). L'atun 1944 vegnan Ivan, sia mamma Elisabeth e ses frar Paul deportads a Ravensbrück. Entant che Ivan dastga restar cun sia mamma, vegn ses frar pli vegl (15) separà dad els e manà en il champ d'umens e pli tard assassinà. Ivan e sia mamma survivan. Il 1969 vegn Ivan Lefkovits a Basilea per stabilir sco professer il nov Institut per immunologia. El è maridà ed ha in figl e dus biadis.

Mia mamma ha protegi fitg mai a Ravensbrück. Ella fàscheva extracommandos per in'ulteriura purziun schuppa ch'ella deva a mai. Jau hai emprendì da leger e scriver ed ils amulains sut circumstanzas terriblas. Mia mamma scheva: «Quai vegns ti anc a

duvrar en tia vita.» Quai è stà magic. Quai vuleva dir, ti vegns a surviver.

Concept ed intent da l'exposiziun

Mantegnair las regurdientschas al holocaust
«Igl è capità e consequentamain poi puspè capitar: quai è il coc da quai che nus avain da dir.» Quai ha scrit l'autur e survivent d'Auschwitz Primo Levi en vista a la tragedia e la violaziun da la civilisaziun dal holocaust. Ils survivents dal holocaust san che l'istorgia po sa repeter, pertge ch'els han vis cun agens eglis tge che umans èn abels da far.

Era nus na dastgain betg serrar ils eglis davant la realitad. Er sco burgais e burgais svizzers èsi l'obligaziun da nus tuts da mantegnair las regurdientschas al holocaust e d'adina puspè ans occupar dad el. L'exposiziun «The Last Swiss Holocaust Survivors» sa basa sin questa persvasiun.

In inscunter cun las ultimas surviventas ed ils ultims survivents en Svizra

En l'intermediaziun da la savida davart il holocaust ans chattain nus en in punct decisiv, pertge che mo paucas perditgas dal temp da quest terribel genocid èn ancr tranter nus. En il center da l'exposiziun «The Last Swiss Holocaust Survivors» stattan perquai ils purtrets ed ils raquints da las surviventas e dals survivents dal holocaust che individualiseschan l'istorgia dal holocaust e la conservan per generaziuns futuras. Las persunas purtretadas derivan da differentes pajais da l'Europa e vivan oz en Svizra tudestga, en Svizra romanda ed en il Tessin. Ellas represchentan tut ils umans ch'han survivì il holocaust e chattà ina nova patria en Svizra.

Ils purtrets impressiunants mussan las fatschas d'umans, dals quals la dignitad umana è pli baud vegnida snegada. Igl èn fatschas segnadas da lur biografia. Extracts da questas biografias emprendain nus d'enconoscher en ils films commovents. I sa tracta d'istorgias dal surviver, ma er d'istorgias d'ina vita suenter il holocaust. Ils purtrets raquintan a nus co ch'els èn vegnids offendids e privads da lur dretgs, co ch'els han survivì il holocaust e suenter vivì vinavant ed er ch'il trauma e la tristezza profunda als han semper accompagnà fin en l'auta vegliadetgna.

Per la giuventetgna e generaziuns futuras
L'exposiziun «The Last Swiss Holocaust Survivors» mussa a maun da las biografias

dals purtrets, nua che l'antisemitissem – che sa manifestescha fin oz adina puspè – po manar. La regurdientscha al holocaust duai perquai er esser in avvertiment tge consequenzas fatalas ch'il rassissem e l'antisemitissem pon avair. Igl è la responsabladad da nossa generaziun da purtar vinavant il clom «mai pli». L'exposiziun sa drizza perquai oravant tut a la generaziun giuvna e duai sensibilisar ella per la valur e l'impurtanza da la toleranza.

Il context istoric

La Svizra e las surviventas ed ils survivents dal holocaust

Ils onns 1933 fin 1938 fugian plirs millis da persunas che vegnan excludidas e persequitadas, perquai ch'ellas èn Gidieus ed adversarias politicas, Romas e Sintis, Testimonis da Jehova u omosexualas via la Svizra en auters stadis. Suenter l'entschatta da la guerra èsi strusch pli pussaivel da «cuntinuar il viadi» sco quai che las autoritads pretendan cun insistenza, uschia ch'in per millis restan en Svizra e survivan qua. Perquai che la Svizra serra il cunfin per fugitivs, resta dapi l'onni 1939 mo pli la via illegala. Suenter che la deportaziun dals Gidieus en ils champs d'exterminaziun ha cumenzà e che la Svizra è per blers l'ultima schanza, vegnan plirs millis da Gidieus e Gidieus refusads al cunfin, malgrà che las autoritads san a partir dal 1942 ch'als smantscha l'assassinat.

Tgi che vegn però dascusamain a l'intern dal pajais, na vegn betg pli repatrià, mabain internà en champs. Durant la guerra sa salvan uschia passa 50 000 fugitivs en Svizra – da quai var 20 000 Gidieus –, malgrà che la Svizra na renconuscha fin il fanadur 1944 betg la persecuziun dals Gidieus sco motiv d'asil. Perquai ch'il stadi s'engascha pir a partir dal 1941 pli fitg per ils fugitivs, ston ovras umanitaras privatas surpigliar ditg ils custs. Uschia assista l'Unìun svizra da las ovras d'agid per Gidieus durant blers onns a millis da persunas ed ils var 19 000 Gidieus svizzers e lur federaziun tetgala, la Federaziun svizra da las communitads israelitas, portan grevazzas finanzialas enormas. Sustegn survengn ins da l'American Jewish Joint Distribution Committee.

Suenter la fin da la guerra dat la Svizra agid umanitar e pussibilescha per exempel a juvenils da Buchenwald da sa recrear en sanatoris en il rom da dimoras temporaras. Suenter la revoluziun ungaraisa il 1956 e la Primavera da Prag il 1968 vegnan admess plirs millis da fugi-

tivs. Tranter auter er surviventas e survivents dal holocaust che na vegnan da quel temp dentant betg perceptids sco unfrendas dal naziunalsocialissem, mabain sco adversaris dal comunissem. Ch'i dat er en Svizra surviventas e survivents dal holocaust vegn conscient a la publicitad pir en connex cun la debatta da las facultads senza identitad e las retschertgas istoricas da la «cummissiun Bergier» la fin dals onns 1990.

Infurmaziuns praticas davart l'exposiziun

«The Last Swiss Holocaust Survivors» è in project da la Gamaraal Foundation fundada il 2014 cun sedia a Turitg. La fundaziun sustegna per l'ina surviventas e survivents dal holocaust basegnus e per l'autra s'engascha ella en il sectur da l'educaziun en connex cun il holocaust.

L'exposiziun giastescha il 2017/18 en divers lieus en Svizra ed a l'exteriur (cf. last-swiss-holocaust-survivors.ch/rm). I vegnan purschids curs d'introduziun per persunas d'instrucziun e visitas guidadas per classes da scola. Per persunas d'instrucziun da classes dal stgalim secundar I e II e dal gimnasi stat a disposiziun in mussavia per la visita da l'exposiziun. Il mussavia è vegnì elavurà da col-lavurats da l'Archiv per l'istorgia contemporanea da la SPF/ETH Turitg. Il mussavia è concepì a moda interactiva ed intermediatescha ina curta contextualisaziun istorica. I vegnan discutads temas sco las differentas modas da surviver, l'elavuraziun posteriura da las experientschas e da las sperditas sco er l'impurtanza da l'appel da las perditgas dal temp per nus ozendi.

International Holocaust Remembrance Alliance

L'International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) è in'organisaziun intergovernamentala ch'è vegnida fundada il 1998. Quella collia las regenzas ed ils experts da bundant 30 stadis commembers cun la finamira da promover l'infurmaziun, la perscrutaziun e la commemoraziun dal holocaust en tut il mund.

L'incumbensa actuala de l'organisaziun sa basa sin la declaraziun ch'è vegnida deliberada l'onni 2000 en rom dal Forum internaziunal davart il holocaust a Stockholm. Quella cumpiglia trais secturs centralis: la furmaziun, la commemoraziun e la perscrutaziun. L'IHRA promova projects da terz, ma realisescha er agns mesiras. L'onni 2007 è il champ d'activitad vegnì extendì e cumpiglia uss er il genocid envers ils Roma e Sintis, la prevenziun cunter il genocid sco er il cumbat cunter l'antisemitissem.

Areguard la commemoraziun accentuescha l'organisaziun la muntada dal holocaust sco part d'ina memoria comunabla da la societad actuala e da societads futuras. Ella fa quai surtut cun promover la commemoraziun culturala en furma d'occurrènz, lieus commemorativs e museums che stattan en connex cun il holocaust. Sustegnids vegnan tant dis commemorativs naziunals sco er ils 27 da schaner, il Di internaziunal da la commemoraziun da las unfrendas dal holocaust proclamà da las Naziuns unidas.

Sin il champ da la perscrutaziun sa stenta l'IHRA da porscher a la scienza l'access liber ad uschè bleras datas sco pussaivel. Per quest intent vegnan rendids accessibels en ils pajais commembers ulterius archivs che sa refereschan al holocaust e svilupadas raits da perscrutaziun internaziunals.

La preschentaziun:
Dossier «Holocaust».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3177
www.chattà.ch

Blers anteriurs champs da concentraziun furman oz lieus da commemoraziun (Majdanek, Pologna).

FOTO: PD